

SARUHAN VE SARUHANOĞULLARI ADLARININ KÖKENİ ÜZERİNE*

Concerning The Origin of Saruhan and Saruhanoğulları

İbrahim ŞAHİN**

Dil Araştırmaları, Bahar 2016/18: 219-233

Öz: Bu makale Saruhanoğullarının etnogenezi meselesini andbilimcil malzemeden hareketle ele almaktadır. Yapılan araştırma, farklı zamanlarda farklı coğrafyalarda karşımıza çıkan *Saruhan* adının 'Sarılardan hanı' anlamında bir unvan olduğunu ortaya koymuştur. Sarı/Sarular, XI. yüzyılın başlarına kadar Kimek boy birliği içerisinde bulunmuş, Kara Kıtaneların baskısıyla Harezmi yakınlarına gelmiş, sonrasında Harezmi devleti içerisinde yer almış bir boydur. Harezmi devletinin Moğollar tarafından yıkılmasıyla Anadolu'ya göçerek Selçuklularının hizmetine girmişlerdir. Yaşadıkları büyük maceraya bağlı olarak Orta Asya, Kafkaslar, İran, Suriye, Kırım, Anadolu ve Rumeli toponimlerinde pek çok iz bırakmışlardır. Anadolu ve Rumeli'de görülen Sarı, Sarılar, Sarılı, Sarıobası, Sarıca, Sarıcalar, Sarıcalı, Sarıcaobası, Sarıulus, Saruca, Sarucalı, Sarucaoğlu, Saruhan, Saruhanlı, Saruhanbeyli, vb. biçimindeki toponimler Sarı etnoniminin koşulları olmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Saruhanoğulları, Saruhan, Sarı, Kimek, etnonim, onomastik, etnotoponim.

Abstract: This article discusses ethnogenesis of Saruhanoğulları by considering onomatology. The research reveals that Saruhanis that we encountered at different times and geographic areas is a title that means 'khan of Sarılar'. Sarı/Saru phratry was in Kimek phratry union until the beginning of 11th century and came to vicinity of Khwarezm with coercion of Kara Kitans then participated in Khwarezm Empire. After the collapse of Khwarezm Empire by Mongols they migrated to Anatolia and entered the service of Anatolian Seljuks. They left mark on toponyms of Central Asia, Caucasus, Iran, Syria, Crimea, Anatolia and Rumelia with the great adventure that they experienced. Sarı, Sarılar, Sarılı, Sarıobası, Sarıca, Sarıcalar, Sarıcalı, Sarıcaobası, Saruca, Sarucalı, Sarucaoğlu, Saruhan, Saruhanlı, Saruhanbeyli etc. toponyms in Anatolia and Rumelia are in parallel with Sarı ethnonym.

Keywords: Saruhanoğulları, Saruhan, Sarı, Kimek, etnonym, onomastic, ethnogenesis, etnotoponym.

* Bu çalışma, 5-7 Kasım 2015 tarihleri arasında Manisa'da düzenlenen Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih Kültür ve Medeniyet Sempozyumu-IV Saruhanoğulları Beyliği isimli sempozyumunda sunulan "Saruhanlı Beyliğinin Menşesine Dair" isimli bildirinin gözden geçirilmiş hâlidir.

** Yrd. Doç. Dr., Ege Üniversitesi, Türk Dün. Arşt. Enst., Türk Dili ve Lehçeleri ABD, İzmir/TÜRKİYE. miharbisahin@hotmail.com. Gönderim Tarihi: 27.01.2016/ Kabul Tarihi: 26.04.2016

Giriş

Dilcilikte *onim* terimiyle karşılanan özel adlandırmalar, belirli bir dilin kurallarıyla, ad verme gelenekleri çerçevesinde şekillenmekte olup çoğu zaman derin anlamlar ifade edebilmektedir. Dilbilim sahalarından olan adbilim (onomastik) çerçevesinde, belge niteliğindeki bu tür sözcükler yapı, anlam gibi çeşitli açılardan incelenir; ortaya çıkış gelenekleri tespit edilir.

Bu çalışmada, *Saru Han/Saruhan* ve *Saruhanlı* adlandırmaları adbilim çerçevesinde, Türk antroponimleri (kişiadları), toponimleri (yeradları) ve etnonimleri (kökadları) bağlamında değerlendirilecek, bunların Türkçe ad verme geleneği içindeki durumları ele alınacaktır.¹

Saruhanogulları adının, Alpağı Bey'in oğlu, beyliğin kurucusu **Saru Han/Saruhan**'dan geldiği; bu şahsın ise, Harezmsahlar Devleti'nde bir bey iken, devletin Moğollar tarafından yıkılması sonucu Kayır Han, Güçlü Han, Bereket Han gibi diğer beylerle Doğu Anadolu bölgesine gelen ve sonrasında Aleaddin Keykubad'ın davetiyle Selçukluların hizmetine giren **Saru Han**'ın torunu olduğu, bu adın geleneğe bağlı olarak dede-torun ilişkisi içinde ortaya çıktığı (Uzunçarşılı 1969: 84; Sevim / Yücel 1989: 301), bunu ihtiyatla karşılayan düşünceler bulunsa da (Emecen 2001:118), sıkça tekrar edilmektedir.

Yerli ve yabancı (Yunan) tarihî kaynaklarda, beyliğin kurucusu Saruhan'ın büyük bir aşiretin reisi olduğu kaydedilmiş, ancak aşiretin adı anılmamıştır (Uluçay 1940: 42). Alaşehir ve havalisinde *Horzum* isimli köylerin (*Horzumembeli*, *Horzumsazdere*, *Horzumkeserler*, *Horzumalayaka*) bulunmasından, Saruhan Sancağı ve Aydın yöresinde *Horuzm Beze*, *Horzum Aşireti* gibi grupların olmasından ve 1371'de kurulan Revak Sultan vakfiyesinin şahitlerinin isimlerinde geçen "Horasanı" unvanlarından hareketle, Saruhanlıların Harezim ve Horasan yöresinden gelen Türkmenler olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Uzunçarşılı 1982: 73; Gökçen 1946: 13; Korkmaz 2002: 415-425). Horzum isimli köylerin ve Horzumlu aşiretinin varlığı, Saruhanogullarının hangi coğrafyadan geldiklerinin tespiti açısından önemli olsa da bu tespit, Saruhanlıların hangi boya mensup olduklarını belirlemeye imkân vermemektedir.

Tarihî kaynaklarda, Bizans'a hizmet etmek için İstanbul üzerinden Menderes vadisine Kuman/Kıpçakların getirildiği yönündeki bilgilerden ve Batı Anadolu bölgesine ait bazı yeradlarından (Kumartaş, Eymir, Eylet, Tatar, Bayundur) hareketle, Saruhanogullarının Kuman/Kıpçak kökenli olabilecekleri düşüncesini ileri süren Sencer Divitçioğlu da Saruhan'ın idaresinde bölgeye gelen ve beyliği kuran aşiretin/boyun kim olduğu konusuna değinmemiştir (Divitçioğlu 2006: 47-56).

Kurucularının isimleriyle anılan birçok devlet ismi (Ör. *Osman* > *Osmanlı*; *Selçuk* > *Selçuklu* vs.), böyle bir adlandırma geleneğinin (kişi adı > devlet adı) bulunduğunu, dolayısıyla *Saruhanlı* örneğinin de bu gelenek içerisinde düşünülebileceğini göstermektedir. Biz de aynı kabulü paylaşmakla birlikte, gerek Harezim beyi *Saru Han*, gerek Saruhanlı Beyliği'nin kurucusu *Saru-han* ve gerekse XII. yüzyılın ortasında, adı Gürcistan kralına yardım konusunda anılan 'Yabani Kumanlar'ın (polovtsi diki)

¹ Bu makale kuramsal nitelikli bir çalışma olmadığından, kullanılan *adbilimcil* (*onomastical*) terimlerin tanımı ve yazımında, **İbrahim Şahin, Adbilim (Çerçeve, Terim, Yöntem ve Sınıflandırmalarıyla)**, 2015 adlı eser esas alınmıştır.

lideri *Şarukan* (Şarukan ve Şarukanlar için bk. Golden 2006: 330, 331) adlarının ön ad niteliğinde basit birer adlandırma olmanın ötesinde anlamlar ifade ettiği, aynı yapıdaki bu isimlerin (her üç isim de “sarı” ve “han” öğeleriyle kuruludur) aynı anlama gelen etnoantroponim (kökadlı-kışıadı) niteliğinde unvan adı olduğu düşüncesindeyiz.

Öncelikle sorgulamamız gereken nokta, Saruhan Beyliği’ne kaynaklık eden *Saruhan* adının ne tür bir antroponim (kışiadı) olduğudur: İlk anda, Saruhan adının, *Sarı* (bir renk adı) ve *han* (bir tür unvan) sözcüklerinden ortaya çıkmış birleşik bir ad olduğu düşünülebilir. Ancak, buradaki *sarı* ve *han* birleşenlerinin o çağlarda ne şekilde kullanıldığı, hangi anlamlar ifade ettiği üzerinde durması gereken önemli noktalardır.

Günümüzde insanlar, komik duruma düşmeyecek tarzda, istediği anlam içeriğine sahip (dinî, milli, vs.) ve istediği dilden (Arapça, Farsça, Türkçe, vs.) bir adı çocuğuna isim olarak verebilmekte; bu isimlere keyfince, *bek/bey*, *han/kan*, *kağan/hakan*, *tekin/tigin*, *şah*, *hatun*, *bike*, *sultan*, vb. unvanları ekleyebilmektedir. Bireysel hak olarak kabul edildiğinden herhangi bir yasa buna mani olmadığı gibi, bireyselleşmenin giderek arttığı toplum yapımız içerisinde buna engel olacak güçlü geleneklerden de söz edilemez. Oysa geleneklerin özenle korunduğu ve yaşatıldığı dönemlerde, özellikle kişilerin isimlerinde geçen unvanların kişinin toplum içindeki statüsüne uygun olma zorunluluğu görülmektedir. Dede Korkut Hikâyeleri, bu geleneği en iyi anlayabileceğimiz edebî ve tarihî metinlerimizdendir. Bu hikâyelerde, ön ad ve lâkap türünden çok sayıda antroponim (kışiadı) bulunmakta ve yukarıda ifade edildiği gibi kullanılan lâkap ve unvanlar kişinin toplum içindeki statüsüne uygunluk göstermektedir. Hikâyeler incelendiğinde, isminde *han* ögesi geçen *Bayındır Han*, *Dirse Han*, *Boğaç Han*, *Bay Büre Han*, *Salur Kazan Han*, *Uruz Han* gibi kahramanların hikâyelerin bir bölümünde mutlaka, eline, obasına hanlık, liderlik eden kişiler olduğu ve bu unvanın (han) yalnızca il-el sahibi yöneticiler için kullanıldığı görülmektedir.

Bu gelenek bilgisi, *Saru Han/Saruhan* adının, bu ismi taşıyan beye doğduğunda verilmiş bir ad olamayacağını düşündürmektedir. Doğal olarak, *Saru Han/Saruhan* ile birlikte Anadolu’ya gelen ve isminde *han* unvanı geçen Harezmi beylerinin de il-el sahibi beyler olduklarını, *Kayır Han*, *Güçlü Han*, *Bereket Han* gibi şahısların Harezmişahların hizmetinde oldukları dönemde, sade birer bey olmayıp her birisinin idaresinde boy ya da boy birliklerinin bulunduğu sonucuna varabiliriz. Bu durumda, *Saruhan* adındaki *han* unsurunu bir kenara bıraktığımızda geriye yalnızca *saru* sözcüğü kalacaktır. *Saru*, Eski Türkçedeki *sarıg* sözcüğünün Eski Anadolu Türkçesi’ndeki biçimi olup Türkiye Türkçesindeki karşılığı “sarı”dır. *Sarı* sözcüğünün lâkap olarak halk arasında antroponimlerde yaygın bir biçimde kullanıldığı malumdur: Sarı Ali, Sarı Veli, vs. *Saru Saltuk*, *Sarı Selim* gibi az sayıda, tarihî şahsiyet adında da bu lakap görülmektedir. Ancak renk bildiren lakaplar çoğunlukla sıfat olarak kullanılmakta ve kendisinden sonra bir ismi nitelemektedir. *Saruhan* adında ise *han* sözcüğünün unvan olduğu dikkate alındığında farklı bir durum ortaya çıkmaktadır: *Sarı Selim* yerine *Sarı Padişah* denmesi gibi. Bu durum, adlandırmadaki *sarı* ögesinin irdelenmesini gerekli kılmaktadır. Zira *sarı* renk dışında ‘pirinç’, ‘pirinçten ve bakırdan yapılan döküm’, ‘taraf, doğru’ (www.tdk.gov.tr/index.php?option), ‘sarılık hastalığı ve bu hastalığa yakalanan kişi’ anlamlarına da gelebilmektedir. *Sarı* sözcüğünün sözlüklerde yer almayan bir anlamı daha vardır ki, bizi burada ilgilendiren de budur: **Sarı (Saru, Sarık**

gibi yaygın biçimleriyle de bilinir.) bir Türk boyunun adıdır, yani etnonimdir. Biz *Saru-Han/Saruhan* adının tıpkı *Bayındır Han*, *Salur (Kazan) Han* ve muhtemel *Oğuz Kağan* örneklerinde olduğu gibi, etnoantroponim (kökadalı-kışadı) olduğunu düşünmekteyiz. Daha açık bir ifadeyle söz konusu kişi, yönettiği ve aynı zamanda bir ferdi olduğu etnosun adıyla adlandırılmış olup *Saruhan* adı “**Sarıların Hanı**” anlamında ortaya çıkmış olmalıdır.

Elbette, yalnızca *Saru Han/Saruhan* antroponiminden hareketle yapılan bir dil incelemesiyle Saruhanlıların **Saru/Sarı(k)** boyundan geldiğini iddia etmek ikna edicilikten uzak bulunabilir. Tezimizi, destekleyecek daha başka verilere ihtiyaç bulunmaktadır.

Nitekim Defter-i Evkâf-ı Livâ-i Saruhan isimli defterde, Saruhan ili sınırları dâhilinde **Sarıcalar** ve **Sarılar** (Nif’te) isimli “cemaat”lere ait kayıtlar bulunmaktadır (Gökçen 1946: 36,68, 77). Bu durum, başka Türk yurtlarında da görülen **Sarı(k)** boyunun Anadolu’da olduğunun açık resmidir. Bu defterde geçen Kazâ-i Adala’ya bağlı Kerye-i **Sarucalar** (s. 102b), Kazâ-i Gördük’e bağlı **Sarular** (s.132b), yine kazası belirtilmemiş olan Kerye-i **Sarıcalu** isimli köyler de (Erdoğru / Bıyık 2014) **Sarı** boyunun Manisa’daki varlığını ve etkinliğinin delilidir.

Günümüz Anadolu coğrafyasında söz konusu **Sarılar** ile ilgili olduğunu düşündüğümüz çok sayıda yer adı bulunmaktadır: Manisa, Bayburt, Gediz (Kütahya), Domaniç (Kütahya), Tire (İzmir), Karakoçan (Elazığ), Kızıltepe (Mardin) yerleşim birimlerinde bağlı 7 adet **Saruhanlı**; Akhisar (Manisa), Kemalpaşa (İzmir), Tire (İzmir), Avanos (Nevşehir), Alaçam (Samsun), Çorlu (Tekirdağ), Ovacık (Karabük), Mezitli (Mersin), Yavuzeli (Gaziantep), Şehitkamil (Gaziantep), Sur (Diyarbakır), Çivril (Denizli), Burhaniye (Balıkesir) Çorum, Göynük (Bolu), Manavgat (Antalya), Kaş’a (Antalya) bağlı 17 adet **Sarılar** isimli yerleşim birimi; Yozgat merkeze bağlı **Türkmensarı** ve **Baltasarı** adlı 2 adet yerleşim yeri; Elazığ’a bağlı 1 adet **Sarılı** adlı yerleşim birimi, **Sarıların** Anadolu’daki yaygınlığını göstermesi bakımından önemlidir.

Aşağıdaki yer adları ise XVI. yüzyıldan kalma (1530-1556), Osmanlı defterlerinde geçen ve *Sarı* boyunun izini taşıyan Anadolu ve Suriye bölgesine ait etnotoponimlerdir.

- Sarı** k., Argoma n., Amasya kz., Anadolu vt. TD 438/158.
- Sarı** k., Göçi n., Beyşehir kz., Beyşehir l., Karaman vt. TD 387/49.
- Sarı** k., Gönen kz., Hudavendigâr l., Anadolu vt., TD 166/132;
- Sarı** k., Sifrihisar kz., Hudavendigâr l., Anadolu vt., TD 166/162;
- Sarı** mz., Gedik n., Bozok kz., Bozok l., Zülkadriye vt., TD 998/611;
- Sarı** mz., Şile kz., Kocaeli l., Anadolu vt., TD 438/783;
- Sarı** çf., Çukurviran k., Banaz-ı Uşak, Uşak kz., Kütahya l., Anadolu vt. TD 438/69;
- Sarıbey** k., Çorumlu kz., Çorumlu l., Rum vt., TD 387/392;
- Sarıbey** k., Mihaliç kz., Hudavendigâr l., Anadolu vt. TD 166/147;
- Sarıbey** m., Birgi nf., Birgi kz., Aydın l., Anadolu vt. TD 166/423;
- Sarıbey** mz., Borlu kz., Bolu l., Anadolu vt. TD 438/458;
- Sarıbeyoğlu** mz., Mecidözü n., Turhal kz., Sivas-Tokat l., Rum vt., TD 387/481;
- Sarıbeyli** k., Kandıra kz., Kocaeli l., Anadolu vt., TD 438/771;

- Sarıbeyli** k., Çatalbergos kz., Biga l., Anadolu vt., TD 166/246;
Sarıbeyli mz., Tarsus kz., Tarsus l., Çukurabad, Arab vt. TD 998/360;
Sarıca k. Akşehirabad n., Karahisar-ı şarki kz., Karahisar-ı Şark l., Rum vt., TD 387/587;
Sarıca k., Biga l., Anadolu vt., TD 166/214;
Sarıca k., Bolu kz., Bolu l., Anadolu vt., TD 438/421, 422;
Sarıca k., Çıbıktan n., Siverek kz., Siverek l., Diyarbakır vt. TD 998/141;
Sarıca k., Karahisar kz., Teke l., Anadolu vt., TD 166/596;
Sarıca k., Koyluhisar kz., Karahisar-ı Şarki l., Rum vt., TD 387/579;
Sarıca k., Şirvan n., Karahisar-ı Şarki kz., Karahisar-ı Şarki l., Rum vt., TD 387/592;
Sarıca mz., Bayburd kz., Konya l., Karaman vt., TD 387/251;
Sarıca mz., Haruniye n., Maraş kz., Maraş l., Zülkadriye vt., TD 998/437;
Sarıca mz., Karahisar-ı Demürlü n., Karahisar-ı Demürlü kz., Çorumlu l., Rum vt. TD 387/421;
Sarıca mz., Yenişehir kz., Hüdavendigar l., Anadolu vt., TD 166/45;
Sarıca k., Mihaliç kz., Hudavendigar l., Anadolu vt., TD 166/145;
Sarıcaili k., Çatalbergos kz., Biga l., Anadolu vt., TD 166/245;
Sarıcaköy k., İznikmid kz., Kocaeli l., Anadolu vt., TD 438/764;
Sarıcalar k., Akdağ n., Amasya kz., Amasya l., Rum vt., TD 387/362;
Sarıcalar k., Çubuk kz., Ankar l., Anadolu vt., TD 438/382;
Sarıcalar k., Eğrigöz ve Simav kz., Kütahya l., Anadolu vt., TD 438/74;
Sarıcalar k., Kandıra kz., Kocaeli l., Anadolu vt., TD 438/774;
Sarıcalar k., Kilseme n., Ereğli kz., Aksaray l., Karaman vt., TD 387/151;
Sarıcalar k., Silifke n., Mudkz., İçil l., Karaman vt. TD 182/178;
Sarıcalar k., Temrezler n., Mihaliçkz., Karesi l., Anadolu vt., TD 166/294;
Sarıcalar k., Viranşehir kz., Bolu l., Anadolu vt., TD 438/467, 473;
Sarıcalar mz., Barçınlı kz., Karahisar-ı Sahib l., Anadolu vt., TD 438/205;
Sarıcalar mz., Gelinviran k., Şeyhlükz., Kütahya l., Anadolu vt., TD 998/663;
Sarıcalar mz., Sarıcalar k., Silifke n., Mud kz., İçil l., Karaman vt., TD 387/279;
Sarıcalar-ı Süfla k., Ayvalı n., Darende kz., Divriği l., Rum vt. TD 387/970;
Sarıcalar-ı Ulya k., Ayvalı n., Darende kz., Divriği l., Rum vt., TD 387/970;
Sarıcalı k., Gördek n., Gördek kz., Saruhanlı l., Anadolu vt., TD 166/361;
Sarıcaoğlu mz., Yavice n., Karaağaç-ı Gölhisar kz., Hamid l., Anadolu vt. TD 438/249;
Sarıcik k., Ravendan n., Haleb kz., Haleb l., Arab vt., TD 146/709;
Sarıcik mz., Geldiklanabad n., Amasya kz., Amasya l., Rum vt., TD 387/360;
Sarıciköy k., Bölük-i Fidaverende, Canik-i Bayram kz., Canik l., Rum vt., TD 387/812;
Sarıcalar k., Bergama kz., Hudavendigar l., Anadolu vt., TD 166/192;
Sarıcalar mz., Konak-ı Bala n., Bozok kz., Bozok l., Zülkadriye vt., TD 998/628;
Sarıköy k., Sifrihisar kz., Hudavendigar l., Anadolu vt., TD 166/127;
Sarıköy mz., Hekme n., Divriği kz., Divriği l., Rum vt., TD 387/962;
Sarıköy mz., Karataş n., Kayseriye kz., Kayseriye l., Karaman vt., TD 387/212;
Sarıköy mz., Kengiri kz., Kengiri l., Anadolu vt., TD 438/712;

- Sarikuyusu** mz., Harran n., Ruha kz., Ruha l., Diyarbakır vt., TD 338/215;
Sarılar çf., Kiçiborlu kz., Hamid l., Anadolu vt., TD 438/278;
Sarılar k., Gördek n., Gördek kz., Saruhan l., Anadolu vt., TD 165/533;
Sarılar k., Domaniç kz., Hudavendigâr l., Anadolu vt., TD 166/38;
Sarılar k., Karataş kz., İçil l., Karaman vt., TD 387/292;
Sarılar k., Kaş n., Larende kz., Larende l., Karaman vt., TD 387/115;
Sarılar k., Küre kz., Kastamonu l., Anadolu vt., TD 438/630, 636;
Sarılar k., Larende kz., Larende l., Karaman Ve., TD 387/11, 116;
Sarılar k., Murtazabad kz., Ankara l., Anadolu vt., TD 438/369, 375;
Sarılar k., Şeyhlü n., Şeyhlü kz., Kütahya l., Anadolu vt., TD 438/50;
Sarılar mz., Akdağ n., Amasya kz., Amaya l., Rum vt., MAD 17798/104;
Sarılar mz., Aksaray kz., Aksaray l., Karaman vt., TD 1061/188;
Sarılar mz., Ankara kz., Ankara l., Anadolu vt., TD 438/359;
Sarılar mz., Arguvan n., Malatya kz., Malatya l., Rum vt., TD 387/899;
Sarılar mz., Çiçekdağı n., Kırşehir kz., Bozok l., Zülkadriye vt., TD 998/665;
Sarılarviran mz., Barçınlıkz., Karahisar-ı Sahib l., Anadolu vt., TD 438/203;
Sarılı k., Hınıs n., Hınıs kz., Hınıs l., Erzurum vt., MAD 5152/859;
Sarılı k., Yalakabad kz., Kocaeli l., Anadolu vt., TD 438/808;
Sari mz., Beni Atike n., Şam l., Arab vt., TD 401/636;
Sari mz., Ruc n., Eriha kz., Haleb l., Arab vt., TD 397/599;
Sarih k., Beni el-Aser n., Şam l., Arab vt., TD 401/654;
Sarik-i Sagir mz., Kala-i Zamantu n., Zamantu kz., Maraş l., Zülkadriye vt., TD 998/568;
Sarihköyü c., Beni el-Aser n., Şam l., Arab vt., TD 401/654;
Saruca k., Habsomana n., Canik-i Bayram kz., Canik l., Rum vt., TD 387/611;
Saruca k., Milas n., Canik-i Bayram kz., Canik l., Rum vt., TD 387/599, 600;
Saruca k., Şayıblü n., Canik-i Bayram kz., Canik l. Rum vt., TD 387/603;
Saruca m. Süveykatü's Saruca m., Şam nf., Şam kz., Şam l., Arab vt., TD 401/17, 51;
Sarucalu k., Arım n., Arım kz., Canik l., Rum vt., TD 387/656;
Sarucalu mz., Milas n., Canik-i Bayram kz., Canik l., Rum vt., TD 387/599;
Saruhan mz., Kırhisar n., Karahisar kz., Karahisar-ı Sahib l. Anadolu vt. TD 458/158;
Saruhan k., Kernih n., Bitlis l., Van vt., TD 413/113;
Saruhan çf., Kılbaş k., Mudurnu kz., Bolu l., Anadolu vt., TD 51/265;
Saruhan k., Anamur n., Selendi kz., İçil l., Karaman vt., TD. 387/315;
Saruhan çf., Nomal k., Tavşanlı n., Kütahya kz., Kütahya l., Anadolu vt., TD 438/27;
Saruhan k., Balya kz., Biga l., Anadolu vt., TD 166/224;
Saruhan k., Lazkiye kz., Kütahya l., Anadolu vt., TD 438/51;
Saruhan k., Malazgird n., Hınıs kz., Hınıs l., Erzurum vt., TD 294/180;
Saruhan l. Anadolu vt. TD 166/301;
Saruhan (Memlehası), Saruhan l., Anadolu vt., TD 166/ 398;
Saruhan mz. Gedik n., Bozok kz., Bozok l., Zülkadriye vt., TD 998/619;
Saruhan mz., Serik k., Kanlıviran n., Kütahya k., Kütahya l., Anadolu vt., TD 438/26;

Saruhan vt., Saruhan l., Anadolu vt., TD 166/372.
Saruhanlı k., Alaşehir kz., Aydın l., Anadolu vt., TD 166/475;
Saruhanlı k., Yalakabad kz., Kocaeli l., Anadolu vt. TD. 438/807,808;
Saruhanlı m., Aydıncık nf., Aydıncık n., Aydıncık kz., Hudavendigar l., Anadolu vt., TD 166/158;
Saruhanlı k., Biga kz., Biga l., Anadolu vt., TD 166/166;
Saruhanlı m., Çine nf., Çine kz., Menteşe l., Anadolu vt., TD 166/503;
Saruk k., Şehrabad n., Karahisar kz., karahisar-ı Sahib l., Anadolu TD 438/171;
Sarukiyye mz., Vadi-i Berade n., Şam l., Arab vt. TD 401/318;
Sarut k., Aynatab n., Ayntab kz., Ayntab l., Arab vt., TD 373/176; (Osmanlı Yer Adları-II 2013: 1178-1189).

Yukarıdaki 103 toponime ilaveten, Osmanlı kayıtlarında Menteşe'ye (Aydın eyaletinde) bağlı bir kazanın adı da **Sarı-Ulus**'tur (Sezen 2006: 445-447).

Sarıların izini taşıyan yeradlarının Anadolu'daki yayılım alanının genişliğini, onların bu bölgeye geldikten sonra Alaeddin Keykubad döneminde yaşadıkları olaylar ve özellikle Keykubad ölünce Selçuklu sarayında yaşanan taht kavgası sırasında Harezmi'den gelen söz konusu beylerin tutumları ve bu tutuma bağlı olarak Anadolu ve Suriye'nin çeşitli yörelerine savrulmaları çerçevesinde değerlendirmek uygun olacaktır (bk. İbn Bîbî, 2007: 154-155).

Rumeli'de Sarılarla İlgili Etnotoponimler

Saruhan Beyliği, Osmanlı Devleti tarafından ortadan kaldırıldıktan sonra, kışlakları Melemen olan Saruhanlı göçerler, tuz yasağına uymadıkları için Yıldırım Bayazıt'ın emriyle Rumeli'ye Filibe yöresine göç ettirilmişlerdi (Âşık Paşazade 2003: 406). Rumeli bölgesine ait aşağıda yer alan oykonimler (orunadı) bu çerçevede değerlendirilmelidirler.

Günümüzde Yunanistan'da Kılıkış (Kukuş) iline bağlı **Aşağı Sarıköy** (şimdilerde Kato-Potamja) ve **Yukarı Sarıköy** (şim. Ano-Potamja) isimli eski Türk köyleri ile yine aynı ile bağlı **Sarıpazar**; Dedeağaç iline bağlı **Sarılar**; Gümülcine iline bağlı **Kargalı-Sarıca** (şim. Kalamokastron); Gümülcine iline bağlı **Kır-sarıca** (şim. Messuni); Kılık iline bağlı Omurlu adıyla da bilinen **Sarıcalı** (şim. Hirisopetra) yine bunlar dışında Dedeağaç ilinin Sofulu ilçesine bağlı **Ada-Saruhanlı** (şim. Ardanion); yine aynı ilçeye bağlı **Kara-Saruhanlı** isimli Türk köyleri bulunmaktadır (Acaroğlu 2006: 249-516).

Sarılarla ilgili olduğunu düşündüğümüz, Rumeli'ye ait Osmanlı defterlerinde anılan (1530-1556), etnotoponimler ise şunlardır:

- Sarıobası** k., Müselman-ı Çirmen TD 172/205;
- Sarıobası** k., Yörükân-ı Kocacık TD 222/68;
- Sarıobası** k., Yörükân-ı Naldöken TD 223/72;
- Sarıobası** k., Yörükân-ı Selanik TD 225/236;
- Sarucakuyusu** k., Yörükân-ı Selanik TD 225/265;
- Sarucaobası** k., Yörükân-ı Naldöken; TD 223/77;
- Sarucaoğlu** k., Yörükân-ı vize, TD 226/24
- Sarucareisli** k., Çirmen n., Tataran-ı Aktav MAD 4995/51;

- Saruhan** k., Ferecik kz., Sağkol, Paşa l., TD 370/45;
Saruhan k., Dimetoka kz., Sağkol, Paşa l., TD 370/30;
Saruhan k., Lapaniçe n., Rudnik kz., Semendire l., TD 1011/565;
Saruhanlı k., Yörükan-ı Tanrıdağ TD 230/95;
Saruhanbeyli k., Tatarbazarı kz., Sağkol, Paşa l., TD 370/113;
Saruhanlı k., Tataran-ı Aktav, MAD 4995/59;
Saruhanlı k., Yörükan-ı Kocacık, TD 222/111;
Saruhanlı k., Yörükan-ı Selanik, TD 225/157;
Saruhanlı k., Müselleman-ı Çirmen, TD 172/171;
Saruhanlı k., Müselleman-ı Vize, TD 191/148;
Sarıköy k., Hırsovakz., Silstre l., TD 370/414;
Sarıköy k., Prevadikz., Silistre l., TD 370/442;
Sarıköy k., Yörükan-ı Tanrıdağı, TD 230/145;
Sarılar k., Mekri k., Gümülcine kz., Solkol, Paşa l., TD 162/12;
Sarılar k., Müselleman-ı Cingane, TD 191/120;
Sarılar k., Yörükan-ı Ofçabolı, TD 224/42;
Sarılar k., Yörükan-ı Selanik, TD 225/236;
Sarılar k., Dubnice n., Ilıca kz. Köstendil l., TD 167/235;
Sarılı k., Yörükan-ı Tanrıdağı, TD 230/85;
Sarılı/Sarılar k., Müselman-ı Vize TD 191/153 (Osmanlı Yer Adları-I 2013: 731-732).

Sarıların Anadolu ve Rumeli'de izlerini taşıdığı etnotoponimleri gösterir harita²

2 Haritayı oluşturmamıza yardımcı olan Ege Üniversitesi, Türk Dili ve Lehçeleri Anabilim Dalı doktora öğrencisi Ercan Petek'e teşekkür ederim.

Biz yukarıya aldığımız yeradlarında zikredilen *Sarı, Sarılar, Sarılı, Sarulusu, Sariobası, Sarıcalar, Sarıcaobası, Sarıcareisli, Sarıbeyli, Sarıbeyoğlu, Sarioğlu, Sarıca, Sarıcalı, Saruca, Sarucalı, Sarucaoğlu, Saruhan, Saruhanlı, Saruhanbeyli* (ve muhtemelen *Sarı, Sarih, Sarik*) yeradlarının başka Türk yurtlarında da görülen ve günümüzde Kırgızistan, Kazakistan, Türkmenistan gibi boy bilincini kaybetmemiş Türk halkları arsında hâlen mensupları bulunmaktadır **Sarı (Saru, Saruu, Sarık** koşut adlarıyla da görülebilen) boyuna ait etnotoponimler olduğunu düşünüyoruz. **Sarı(lar)/ Saru(lar)**ın Anadolu ve Rumeli’de bu kadar çok iz bırakmış olmaları, bize göre onların Anadolu’ya ne denli kalabalık bir kitle hâlinde geldiklerinin göstergesidir.

Orta Asya Türk halklarının etnogenezi konusunda uzman olan K. Şaniyazov, R. Kuzeyev, V. V. Bartold, E. N. Necef vd. birçok araştırmacı **Sarik** ve **Sarı** kökadını (etnonim) bir ve aynı görmektedir (Şaniyazov 1974: 29,30; Necef/Annaberdiyev 2003: 251). Şaniyazov, Orta Çağ kaynaklarında (X-XII. yüzyıl) Kıpçakların *Ak-kıpçaklar, Kara-kıpçaklar* ve *Sarı-kıpçaklar* adlarıyla üç gruba ayrıldıklarını, bunların her birinin kalabalık boy birlikleri olduğunu; **Sarı** adının da **Sarı-Kıpçaklar** etnoniminden kısaltmayla ortaya çıktığı görüşündedir (Şaniyazov 1974: 30).

Sarılara Ait Başka Coğrafyalarda İzler:

Sarıların adını birçok Türk yurdunda, yeradlarında görmek mümkündür. Bunlardan bir kısmı aşağıda gösterilmiştir.

Kuzey Azerbaycan Yeradlarında Sarılar: Bu bölgede **Sarıbaş, Sarıca, Sarıcalar, Sarıcalı** isimleriyle çok sayıda yeradı vardır. Bunlardan bazıları şunlardır: **Sarıca-düzü (Sarıca-çölü** de denir.), Kah ve Şeki bölgesinde ova; **Sarıcalar**, Saatlı ilçesinde kasaba adı olup asıl adı **Sarıcalılar** biçimindedir; **Sarıcalı** 1. Ağdam ilçesi, Ağdamkend’de köy olup eski adı **Dergahlı Sarıcalısı**’dır, 2. Ağdam ilçesi Çemenli’de köy olup eski adı **Çemenli Sarıcalısı**’dır, 3. Ağcabedi ilçesinde köy adı, 4. Cebrayıl ilçesi Şükürbeyli’de köy, 5. Terter ilçesi Sehlabad’da köy, 6. Terter ilçesi Sehlabad’da köy olup eski adı **Yetim Sarıcalısı**’dır. Rübabe Eliyeva ve arkadaşları, bu yeradlarını *Behmenliler*’in bir kolu olan Sarıcalılar’dan geldiğini, Sarıcaların Karabağ Hanlığı’nın siyasi hayatında mühim rol oynadıklarını, XIX. yüzyıl öncesi Emiraslanbeyli, Çemenli, İncilli, Yetim adlı kollara ayrıldıklarını; 1917 yılında Şuşa’da *Emiraslanbeyli Sarıcalısı, İncirli Sarıcalısı, Terekeme Sarıcalısı, Kuzanlı Sarıcalısı* oykonimlerinin bulunduğunu ifade etmektedirler (Eliyeva / Meşediyevev 2007: 175-177).

İran (Güney Azerbaycan) Yeradlarında Sarılar: Güney Azerbaycan ve genel olarak İran’daki tarihî ve çağdaş Türk kökadları (etnonimler), yeradları (toponimler) konusunda kapsamlı çalışmalar yapılmamış olmasına rağmen, yine de Sarıların izine rastlanabilmektedir. Örneğin Tebriz şehri Hodaferin ilçesine bağlı **Sarıcalı**, Meşkin şehri ilçe merkezine bağlı **Sarıhanlı** (Hacıyeva 2008: 182) ve Zencan’a bağlı **Sarıkent** (Savina 1971: 185) isimli köyler, Sarılarla ilgili olmalıdır.

XII. yüzyılın ikinci yarısı ile XIII. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşayan meşhur coğrafyacı Yâkût, Hemedan şehrinin tarihiyle ilgili bilgiler verirken şehrin diğer bir isminin **Saru / Saruğ** olduğunu kaydetmektedir. Coğrafyacı şehrin bu adına efsanevî

bazı hikâyelerle açıklamalar getirirse de (Yâkût 1977: 411), Hemedan ve civarının Sâsânîlerle başlayan, Abbasîler döneminde yoğunlaşan Türk göçleri, sonrasında XI. yüzyılda Tuğrul Bey tarafında fethiyle Türkleşmesi ve Irak Selçuklularına başkentlik yapması (Bala 1950: 420-422; Sohrabiabad 2016: 28-29) ve bunların yanı sıra Sarıların Harezm ve Horasan bölgelerine göçleri göz önüne alındığında, Yâkût'ta geçen bu ismin (Saru/Saruğ) Sarılar ile ilişkili olduğu söylenebilir. A. Dupré'nin XIX. yüzyılın başlarına ait, İran'da yaşayan ve Türkçe konuşan oymaklarla ilgili listesinde, sayıları 4000-5000'i bulan **Sarıcalı** oymağını da kaydetmiş olması (Sümer 1999: 439,445) tahminlerimizi doğrular niteliktedir.

Kırım Yeradlarında: Henrik Yankovski'nin Rus devri öncesine ait Kırım'daki yerleşim birimlerinin tarihî etimolojisi üzerine yazdığı sözlükte, XVIII-XIX. yüzyıl kaynaklarından derlenen yerleşim birimleri arasında **Sarılar**, **Sarık**, **Sarıca**, **Sarıca-eli**, **Sarıbaş**, isminde yeradlarına yer verilmektedir (Jankowski 2006: 959-966). Biz bunların söz konusu boyla ilgili olduğunu düşünüyoruz.

Türkmenistan'da: Bu boy, Türkmenler arasında **Sarı** adıyla Alili, Emreli, Salır, Burkaz, Teke, İgdir, Enevlî, Ersarı; **Sarılı** adıyla Ersarı; **Sarıca** adıyla Alili, Düeci, Sarık, Teke, Ersarı; **Sarıcalık** adıyla Yomut; **Sarıcalı** adıyla Şih; **Ersarı** adıyla Özbaşdak; **Sarık** adıyla Özbaşdak tayfaları arasında bulunmaktadır (Ataniyazov 1994: 185).

Diğer Bölgelerde: Türkmen araştırmacı S. Ataniyazov, Kırgızlar arasında görülen **Sarı** (Koñrat boyu içinde *Sarı*, Sayak ve Moñgol boyları içinde *Sarık*), Kıpçaklar ve Katagan Özbekleri arasında görülen **Sarıbaş**; Türkiye'de Sivas ili Türkmenlerinden **Sarıcalı**; Tıva, Kazak, Karakalpak, Başgirt, Kırgız, Hakas, Uygur, Koñrat, Özbek, Azerbaycanlılar arasında görülen **Sarık**; Karakalpaklar arasındaki **Ersarı** gibi tayfaların aynı kökten gelen tayfanın farklı isimleri olduğunu ifade etmektedir (Ataniyazov 1994: 185, Karatayev 2003:161). Tıvalı yeradbilimci B. K. Ondar, **Sarıglar-Adırı** ('sarılıların suyu, nehri') isimli hidronimin Sarıg/Sarıglar boyunun adından geldiğini, söz konusu boyun konar göçer olarak Xemçik vadisinde yaşadıklarını dile getirmektedir (Ondar 2004: 162).

Araştırmacıların **Sarı**, **Saru**, **Saruu**, **Sarık**, **Sarığ** gibi farklı leksik yapıları aynı etnosa ait etnonimler olarak görmeleri, Türkçenin tarihî gelişimine uygundur. Öyle görünüyor ki, Eski Türkçede **Sarığ** ('sarı' anlamına gelen renk adı) biçiminde ortaya çıkan ad; bu adı taşıyan etnosun, birçoğu bize karanlık olan tarihi hadiseler içerisinde, farklı coğrafyalarda farklı etnik oluşumlara girmeleri sırasında gittikleri bölgelerde konuşulan baskın lehçelerin etkisiyle lehçesel biçimler kazanarak Karluk boyları arasında **Sarık**, Kıpçak boyları arasında **Sarı**, **Saruu**; Oğuz boyları arasında **Saru** (Eski Anadolu Türkçesi devrinde) ve daha sonraları **Sarı** şekillerini almıştır.

Tarihî Kaynaklarda ve Olaylarda Sarılar: İbn Hurdadbih ve ondan naklen Kudâme'nin coğrafya eserinde, Taraz-Suyap-Çin yolu üzerinde **Sarığ** adında büyük bir köyden bahsedilmektedir. Söz konusu yerleşim birimi Kudâme'de şöyle geçmektedir: "...Harencavân'dan yine büyük bir köy olan Cûl'a dört fersah, Cûl'dan Sâriğ'e yedi fersaktır. Bu da büyük bir köydür Sâriğ'den Türk hâkanının köyü dört fersah..." (Yörükân 2004: 216). İbn-i Hurdadbih'te ise aynı bilgiler: "... Hurencuvan'a dört fersah, sonra Cul'a dört fersah, sonra büyük bir köy olan Sarg'a yedi fersah, oradan

sonra *Türkeş hâkanının bulunduğu şehre dört fersah...*” şeklindedir (Yörükân: 364). Görüldüğü gibi iki ayrı eserde, aynı bilgilerle verilen yerleşim birimi, bir yerde **Sâriğ**, diğer yerde **Sarg** olarak okunmuştur. Faruk Sümer, söz konusu şehri **Sariğ** biçiminde okurken (Sümer 2014: 64); K. M. Baypakov, **Sariğ** biçiminde okumaktadır (Baypakov 1998: 16).

Bu bilgiyi **Sarılar** hakkındaki ilk kayıt olarak değerlendirmek mümkündür. İki coğrafyacının vermiş olduğu “Türkeş Hakanının bulunduğu şehre 4 fersah” bilgisi, **Sariğ** adlı yerleşim biriminin günümüzde Bişkek ve Tokmak şehirleri arasında bulunduğunu göstermektedir. V. V. Barthold, söz konusu şehirden hareketle, Sarıların Çuy vadisinde bulunduğunu düşünmektedir (Abramzon 1971: 26-32).

Sonradan Avfi tarafından da tekrarlanan El Mervezi’nin verdiği (H. 1120 civarında) bilgilere göre **Sarılar** (“Şari”), Kayların önü sıra kaçan Kunların etkisiyle Türkmen ülkesine göç eden ve Türkmenleri Guz ülkesinin doğusuna iten bir halktır. Aynı göçten bahseden (H. 1050-51 yıllarında) Urfalı Matt’ eos, Sarılardan ‘Sarışınlar’ anlamına gelen “zxartêšk’n” sözcüğüyle bahsetmektedir (Golden 2006: 323-324).

XVII. yüzyıl eseri olan Şecre-i Terâkime’de, **Sarık** ve **Ersarı** Salur içinde il sahibi beyler olarak anılmaktadır (Ebulgazi Bahadır Han 1996: 102a). Bu bilgiyi Şecere-i Terâkime’nin yazıldığı dönemde, **Sarılar**’ın ve **Ersarılar**’ın Türkmenlerin içindeki siyasî konumları çerçevesinde yorumlamak ve tüm Sarılar için genellemek daha doğru olacaktır.

S. M. Abramzon, XVI. yüzyıl ve sonrası için verdiği bilgilerde Kırgız boylarının sağ kanat ve sol kanat olmak üzere iki gruba ayrıldığını ve **Saruu** boyunun diğer boylarla birlikte *İçkilik* olarak anılan sol kol içerisinde bulunduğunu kaydeder. Abramzon, **Saruu** boyunun tamgasının ‘ay tamga’, hâlihazırda ise ‘caa tamga’ (“ok tamga”) olduğunu ifade etmektedir (Abramzon 1971: 32).

Bunlara, Suriye coğrafyasında bu boyun varlığına dair tespit edilmiş bilgileri eklemek de mümkündür: Avrupalı seyyah Niebuhr 1764 yılında yazdığı eserde, Şam vilayetinde 500 çadırılık bir Türkmen oymağından **Saracalar** adıyla söz etmektedir. F. Sümer bu isimde bir oymak bulunmadığından bu adın **Sarıcalar** olması gerektiğini ifade etmiştir (Sümer 1999: 434).

XIX. yüzyılın ilk yarısına ait Rus resmî kayıtlarında Türkmenistan’da, Merv ve civar vilayetlerde **Sarık** topluluğundan bahsedilmekte, kimi kaynaklarda bunların sayısı yirmi bine kadar çıkabilmektedir (Necef/Annaberdiyev 2003: 252).

1840 yılında Sarıbağış kabilesinin beyi Ormon’u han seçen büyük boylardan birisi **Saruu**’dur (Akayev 2002: 451-453).

1921 yılında Sivas, Erzincan ve Tunceli yöresinde baş gösteren Koçkiri Ayaklanmasını çıkaran beş aşiretten birisi **Sarılar**’dır (Kobal 2002: 78-88).

Eğer araştırılırsa, daha pek çok tarihî kaynakta Sarılara ilişkin bilgilerin bulunacağına şüphe yoktur. Derlenen bu bilgiler, **Sarıların** Güney Sibirya’dan başlayarak Doğu ve Batı Türkistan, Kafkaslar, Kırım, İran, Suriye, Anadolu ve Rumeli’ye kadar geniş bir coğrafyaya yayıldıklarını göstermesi açısından yeterlidir.

IX-XI. yüzyıl kaynaklarını bu çerçevede El-Mervizi’nin haber verdiği Kun,

Kay, Sarı, Türkmen, Oğuz, Peçenek boylarının dâhil olduğu göçü, birçok çağdaş araştırmacının görüşlerini de dikkate alarak yorumlayan, Bolat E. Kumekov, söz konusu göçün ana sebebinin X. yüzyıl başlarında, Kuzey Çin'de kurulmuş olan Kitan devletinin XI. yüzyıl başlarında önce Kan-chou (Gansu) Uygurlarına, ardından Yedisu'nun kuzeybatı kısımlarına saldırması sonucu başladığını, bu saldırılar sonucunda Kun ve Kay boylarının batıya doğru Kimek ülkesine göç ettiklerini, bu sırada Kimeklerin bir parçası olan ve Kuzeydoğu Yedisu'da bulunan Sarıları yurtlarından (Sarılardan bu ilk yurtları konusundaki görüşler için bk. Kumekov 2013: 132) çıkararak onları Türkmenlerin ülkesine ittiklerini, Türkmenlerin Oğuzların doğu kısımlarına (Harezmi ve Horasan sınırlarına) giderken Oğuzların da Karadeniz civarındaki Peçeneklerin ülkesine gittiklerini ifade etmektedir. Kumekov ilaveten, tarihî kaynaklarda geçen **Şarı/Sarıların** Kıpçaklarla aynı halk olup bu konuda kimsede bir şüphenin bulunmadığını, yine Orta Çağ kaynaklarında **Koman, Plovki, Valanı, Hardeş** adlarıyla anılan halkların aynı halk olup hepsinin de **Sarılar** anlamına geldiğini, yine aynı şekilde **Şarı, Sarı, Kula** (Bu çerçevede Manisa'da *Kula* adlı bir ilçenin bulunması ilginçtir.) sözcüklerinin de aynı olduğunu dile getirmektedir (Kumekov 2013: 128-135).

Agacanov, Mervezi'de, **Sarıların** baskısıyla Türkmenlerin Oğuzeli'nin doğu kısmına, Oğuzların da Ermeni Denizi sahillerindeki Peçenek topraklarına çekildiklerinden bahsedildiğini, Avfi tarafından desteklenen bu olayların, Horasan'da Selçuklu Devleti'nin kuruluşu arifesinde gerçekleştiğini ifade etmektedir (Agacanov 2003: 230).

Mevcut bilgilerden hareketle Türkmen bölgesine gelen Sarıların sonraki dönemlerde Harezmi Devleti içinde yer aldıklarını, Gürcistan krallığı içinde ve Azerbaycan topraklarında bir dizi olaylar içerisinde bulunduktan sonra, Harezmişahların Moğollar tarafından yıkılması sonrasında Moğolların önünden kaçarak Anadolu'ya geldiklerini söyleyebiliriz.

İli-Çuy vadisinden Anadolu'ya gelen Sarılar ve onlarla gelen diğer grupların dili, merak edilmesi gereken konulardandır. Ali Akar tarafından kaleme alınan "Muğla'da Ağız Tabakalaşması" adlı çalışmada, Muğla yöresindeki en yaygın ikinci ağız tabakasının Oğuz-Kıpçak tabakası olduğu ve bu tabakanın adacıklar halinde bulunduğu tespit edilmiş olması (Akar 2003: 135-140) bizce önemlidir. Etnogenez bir temelde yapılacak ağız araştırmalarının Anadolu'ya gelen Kimek-Kıpçak gruplara ait çok daha fazla dil verisi ortaya koyacağına bizce şüphe yoktur. Bununla birlikte, Anadolu'ya beylik kurabilecek kadar kalabalık geldiğini ifade ettiğimiz Kimek-Kıpçak boylarının dilinin nasıl olup da bu denli asimile olduğu, merak edilmesi gereken bir başka konudur. Bizce bunun cevabı söz konusu Kıpçak grupların XI. yüzyılın ilk yarısından itibaren Harezmi, Horasan ve Anadolu'da Oğuz boylarıyla yaşadıkları birliktelik ve etkileşimde gizlidir. Nitekim XIII. yüzyılda, Harezmi bölgesinde, yazılan İbni Mühennâ Lügati, Oğuz ve Kıpçak lehçelerinin ne denli karıştığını göstermesi bakımından güzel bir örnektir (Kaymaz 2014: 31-36). Öyle görülüyor ki, **Sarıların** başını çektiği ve içinde bulunduğu Kimek-Kıpçak gruplarının dili, daha Harezmi bölgesindeyken Oğuzcanın tesiri altına girmeye başlamış, bu süreç Anadolu'da zaman içinde son bulmuştur.

Sonuç

İbn Havkal: “Türk ülkelerinde memleketleriyle tanınan hükümdarlar vardır.” (İbn Havkal 2014: 27) demektedir. Yaptığımız bu araştırma, İbn Havkal’ın haber verdiği bu bilgiyi doğrular niteliktedir. Öyle görülüyor ki, **Saru-Han**, yönettiği elin-ilin adıyla tanınmış bir bey olup Batı Anadolu’ya gelirken idaresi altındaki “aşiret”in adı (tarihî kaynaklarda adı açıkça yazılmayan boy) **Sarı(lar)** idi. X. yüzyılda Kimek boybirliği içinde bulunan, Kitanların saldırısı sonucunda batıya doğru göç eden Kun ve Kay boylarının önünden Harezmi yakınlarına gelen bu boy, Horasan’da Selçuklu Devleti’nin kurulma arifesinde Türkmenler ve Oğuzlar üzerinde baskı kurmuş, sonrasında içinde çok miktarda Kimek ve Kıpçak boyu barındıran Harezmişahlar (Harezmişahların soyu meselesi ve Harezmişahlar içerisindeki Kimek, Kıpçak varlığıyla ilgili tartışmalar için bk. Kafesoğlu 1956: 38-44) arasında kendisine yer bulmuş; nihayetinde Harezmişahların Moğollarca ortadan kaldırılmasıyla yine Moğolların baskısıyla Anadolu’ya itilmişlerdi. Kanaatimizce Türkmenistan, İran ve Azerbaycan’da görülen ve Sarıların izleri olduğunu düşündüğümüz etnotoponimler, bu boyun Anadolu’ya gelmeden önce bıraktıklarıdır; Anadolu’nun doğu, orta, güney bölgeleri ve Suriye’de görülenler ise, bu boyun Anadolu’ya gelmeleri ve Anadolu Selçuklularının hizmetine girmeleri sonrasına ait olanlardır. Batı Anadolu, Marmara yöresi ile Rumeli’de (Gümölcine, Filibe yöresi) görülenler ise, Saruhoğulları beyliği ile bu beyliğin Osmanlı idaresinde bulunduğu dönemlerden kalma izlerdir.

Anadolu, Suriye ve Rumeli bölgesine ait tarihî ve çağdaş yeradlarında tespit ettiğimiz *Sarılar*, *Sarılı*, *Sarı*, *Sarıulusu*, *Sarıobası*, *Sarıcalar*, *Sarıcaobası*, *Sarıcareisli*, *Sarıbeyli*, *Sarıbeyoğlu*, *Sarıoğlu*, *Sarıca*, *Sarıcalı*, *Sarıca*, *Sarıcalı*, *Sarıca*, *Sarıcalı*, *Sarıca*, *Sarıcalı*, *Sarıca*, *Sarıcalı*, *Sarıca*, *Sarıcalı*, *Sarıca*, *Sarıcalı* ve yine çok muhtemel *Sarı*, *Sarıh*, *Sarık* adlarıyla geçen etnonim **Sarı(k)** boyunun altetonimleridir.

Kullanılan Özel Kısaltmalar

çf.	çitlik,
k.	karye,
kz.:	kaza,
l.	liva,
m.	mahalle,
MDF	maliyeden müdevver defter
mz.	mezra,
n.	nâhiye
nf.	nefs
TD.	tahrir defteri
vt.	vilayet

Kaynakça

- ABRAMZON, S. M. (1971). *Abramzon, Kırgızı i ih Etnogenetiçeskiye i İstoriko-Kul'turnıye Svyazi*, Leningrad: İzdatel'stvo Nauk.
- ACAROĞLU, M. Türker (2006). *Balkanlarda Türkçe Yer Adları Kılavuzu*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- AGACANOV, S. G. (2003). *Oğuzlar* (Çev. Ekber N. Necef, Ahmet Annaberdiyev), İstanbul: Selenga.
- AKAR, Ali (2003). "Muğla'da Ağız Tabakalaşması", *Millî Folklor*, 2003, 15/60, s. 135-140.
- AKAYEV, Askar (2002). Kırgızistan: Geçmişten Bugüne ve Gelecekte, *Türk Ansiklopedisi*, 19. Cilt, s. 451-453.
- Âşık Paşazade, Osmanoğullarının Tarihi* (Haz. Kemal Yavuz, M. A. Yekta Saraç), İstanbul: K Kitaplığı, 2003.
- ATANİYZOV, Soltanşa (1994). *Şecere (Türkmenîñ Nesil Daragıtı)*, Turan-1, Aşgabat.
- BALA, Mirza (1950). "Hemedan", *İslâm Ansiklopedisi*, C. 5/1. s. 420-425.
- BAYPAKOV, K. M. (1998). *Srednyevkovıye Goroda Kazaxstana Ha Velikom Şelkovom Putı*, Gılım, Almatı.
- Defter-i Evkâf-ı Livâ-i Saruhan -Metin ve İnceleme-*, (Haz. M. Akif Erdoğan, Ömer Bıyık), Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşiv Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2014.
- DIVİTÇİOĞLU, Sencer (2006). "Saruhanbeyliği'nin Kıpçak Kökenli Olma İhtimali (XI-XIV. Yüzyıllar)", *Orta Asya Türk Tarihi Üzerine Altı Çalışma*, İmge Kitabevi, s. 47-56.
- Ebulgazi Bahadır Han, *Şecere-i Terâkime (Türkmenlerin Soykütüğü)*, (Haz. Zuhal Kargı Ölmez), Ankara: Simurg, 1996.
- ELİYEVA, Rübabe / MEŞEDİYEV Kara, Vd. (2007). *Azərbaycan Toponimlərinin Ensiklopedik Lüğeti I-II. Şerk-Kerb*, Bakı.
- EMECEN, M. Feridun (2001). *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, İstanbul: Kitabevi.
- GOLDEN, Peter B. (2006). *Türk Halkları Tarihine Giriş*, (Çev. Osman Karatay), 2. Baskı, Çorum: Karam.
- GÖKÇEN, İbrahim Gökçen (1946). *16. Ve 17. Asır Sicillerinde Göre Saruhan'da Yörük ve Türkmenler*, İstanbul: Marifet Basımevi.
- HACIYEVA, Kalibe (2008). *Cenubi Azərbaycan Toponimləri*, Elm, Bakı.
- İbn Bibî, Selçuknâme* (Çev. Mükrimin Halil Yinanç), Kitabevi, İstanbul, 2007.
- İbn Havkal, *10. Asırda İslâm Coğrafyası* (Çev. Ramazan Şeşen), İstanbul: Yeditepe, 2014.
- JANKOWSKİ, Henryk (2006). *A Historical-Etymological Dictionary of pre-Russian Habitation Names of the Crimea*, Brill, Leiden-Boston.
- KAFESOĞLU, İbrahim (1956). *Harezmşahlar Devleti Tarihi*, Ankara: TTK.
- KARATAYEV, Olcabay (2003). *Kırgız Etonimder Sözdüğü*, Kırgız-Türk "Manas" Üniversitesi, Bişkek.
- KOBAL, Yunus (2002). "Millî Mücadelede İç Ayaklanmalar, Koçkiri Ayaklanması (6 Mart-17 Haziran 1921)", *Türk Ansiklopedisi*, C. 16. , s. 78-88.
- KAYMAZ, Zeki (2014). "İbni Mühenna Lüğati'ndeki Kıpçakça Belirtiler, "Türki Dünyesi: Ruhani Mura Jene Bugingi Medeniyet" *Atı Halıkaralıq Gılimi-Teoriyalık Simpozium*, Astana, 2014, s. 31-36.
- KORKMAZ, Mustafa (2002). "Anadolu Beyliklerinin Sosyo-Ekonomik Tarihine Bir Örnek: Saruhan Beyliği", *Türk Ansiklopedisi*, 7. Cilt, s. 415-425.
- KUMEKOV, Bolot E. (2013). *Arap Kaynaklarına Göre IX-XI. Asırlarda Kimek Devleti* (Çev. Mehmet Kıldıroğlu, Çingiz Samudinuulu), Ankara: TTK.

- NECEF, Ekber / ANNABERDİYEYEV, Ahmet (2003). *Hazar Ötesi Türkmenleri*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- ONDAR, B. Kırgısova (2004). *Toponimiçeskiy Slovar' Tuvi, İzdatel'stvo Hakasskogo gosudarstvennogo universiteta im. N. F. Katanova, Abakan.*
- Osmanlı Yer Adları: I –Rumeli Eyaletli (1514-1550)*, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara, 2013.
- Osmanlı Yer Adları: II -Anadolu, Karaman, Rum, Diyarbakır, Arap ve Zülkadiriye Eyaletleri (1530-1556)*, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara 2013.
- SAVİNA, V. İ. (1971). *Slovar' Geografiçeskih Terminov i Drugih Slovar, Formiruyuşçih Toponimiyu İrana*, İzdatel'stvo Nauka, Moskva.
- SEVİM, Ali / YÜCEL, Yaşar (1989). *Türkiye Tarihi, Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi*, Ankara: TTK.
- SEZEN, Tahir (2006). *Osmanlı Yer Adları*, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- SOHRABİABAD, Hamidreza (2016). *Hemedan (İran) Türk Dönemi Yapılarındaki İnşa, Usta ve Onarım Kitabeleri*, Ankara: Gece Kitaplığı.
- SÜMER, Faruk (1999). *Oğuzlar-Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları*, 5. Baskı, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.
- SÜMER, Faruk (2014). *Eski Türklerde Şehircilik*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- ŞANİYZOV, K. (1974). *K Etniçeskoj İstori İzbekskogo Naroda*, İzdatel'stvo "Fan" Uzbekskey SSR, Taşkent.
- ŞAHİN, İbrahim (2015). *Adbilim (Çerçeve, Terim, Yöntem ve Sınıflandırmalarıyla)*, Ankara: Pegem Akademi.
- ULUÇAY, M. Çağatay (1940). *Saruhan Oğulları ve Eserlerine Dair Vesikalar (773 H-1220 H.)*, Manisa İstanbul: Halkevi Yayınları,.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1969). *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1982). *Osmanlı Tarihi*, I Cilt (4. Baskı), Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Yâkut bin Abdullah el-Hamavî el-Rûmî el-Bağdadî (1977). *Mu'cemü'l-Büldân*, C. 5, Beyrut: Dar Sâdır (Yayınları).
- Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk [Oğuznâme-Selçuklu Târihi]* (Haz. Abdullah Bakır), İstanbul: Çamlıca Basım Yayın, 2009.
- YÖRÜKÂN Yusuf Ziya (2004). *Müslüman Coğrafyacıların Gözüyle Ortaçağda Türkler*, (Der. ve Türkçeye Çev.), İstanbul: Gelenek.
- <http://www.tdk.gov.tr/index.php?option>, Erişim 16.10.2015.